HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 4 — 15 Temmuz 1934 — Sayı : 38

ÂŞIK SÜMMANÎ'YE DAİR

Edebî Halk Bilgisi etrafında çalışan gayretli bir muallim, Haşim Nezihî bey, geçen ay Sinopta bir kitap neşretti. Sinop Halkevi tarafından bastırılan bu eser, Erzurum ve muhiti halk şairlerinden Sümmanî' ye dair olup şaire atfedilen yirmi altı koşmayı ihtiva ediyor. Baş tarafında bir kaç satırlık tercümei hali de vardır.

Haşim bey, kitabını dikkate şayan bir teşebbüs neticesinde ortaya atmıştır: Sinop hapishanesindeki mahpuslara okuyup yazma öğretirken, bu öğretme karşılığı olarak bir şey öğrenmek istemiş, mahpuslardan Zekeriyya çavuş kendisine Sümmanî'nin koşmalarını hediye etmiştir. Bilgi ve marifet sahasında halk ile alış verişe bundan güzel bir nümune olamaz.

Haşim beyin verdiği malûmata göre Sümmanî Tortum kazasının Narman nahiyesi köylülerinden Hasan adlı birinin oğlu olup 1862 de doğmuş ve 57 yaşında ölmüştür. Çobanlık yaparken başından geçen bir aşk neticesinde koşma koşmağa başlamış ve sevgilisi ardından diyar diyar gezmiştir.

Bundan sonra koşmalar geliyor. Sayıları yirmi altı dır.Bunların hepsi Sümmani'ye mi aittir? Haşim bey hiç şüpheye düşmüyor. Aralarından bazılarını okuyuculara takdim eden mütalealarda da bulunuyor. Şekli itibarile bu koşmalar bazan iki, bazan dört veya daha fazla parçalıdır. Çoğunda Sümmanî isminin bulunduğu parça yoktur. Şairin mahlasını taşıyan parçalar on iki kadardır.

Haşim bey, eserinin başlangıcında dokuz yüz mevcutlu Sinop hapishanesinden bu koşmaları topladığını söylerken, kendinden evvel şairle meşgul bir halk bilgicinin mevcut olup olmadığını hatırına hiç getirmiyor ve ilk defa kendisinin Sümmanî ile alâkadar olduğunu gösteriyor gibi. Muallim arkadaşımız, bu hususta küçük bir şüpheye düşse, gerek şahsî şekilde, gerek bu gibi işlerle uğraşan teşekküller vasıtasile[1] Sümmanî'ye dair olan mesaiden haberdar olsaydı, vücude getirdiği eser daha başka bir mahiyet arzedecekti zannediyoruz.

Kitap sahibi, ilkin şairin hususî

[1] Meselâ (Halk Bilgisi Haberleri) ve muharrirleri bu gibi karşılıklı yardımlarda bulunabilirler ve bulunmaktadırlar.

hayatına ait malûmatı Zekeriyya çavuştan mevsuk şekilde not etmemiş, yahut kontrol yapmamış görünüyor. Şair, Tortum kazasının Narman nahiyesinden değildir. Narman, Tortumdan ayrı müstakil bir kazadır ve Sümmanî Narmanın Id ismini taşıyan nahiyesinin Samikale köyündendir. Bu hususta Erzurum ve muhitinde küçük bir cevelan yepmayanlar Sümmanî ile alâkadar olmuş iki muharririn yazılarına bakabilirler. [1]

Haşim beyin değerli toplamasına göz gezdirirken derin bir şüpheye düşmemek imkânsızdır. Bu şüphe şudur: Bu yirmi altı koşma acaba bu şaire mi aittir? Dediğimiz gibi yalnız on iki kadarında şairin ismi var. Mamafih bu isim meselesi sağlam bir delil olmayabilir. Zira, ismin kaydedildiği üçüncü veya dördüncü parçaların ele geçmediğini düşünmek, yahut şairin bir kaç parçada isim kullanmadığını hatırlamak mümkündür. Fakat bu ihtimaller ne de olsa, yukarıdaki şüpheyi izaleye kâfi gelmezler. Zekeriyya Çavuşun, halktan birisi olmak sıfatile, hafızası bir çok halk şiirlerile yüklüdür. Böyle bir hafızanın muhtevasına itimat caiz

[1] Süreyya Raif: On dokuzuncu asırda Erzurum Halk Şairleri, Varlık gazetesi, Sarıkamış, 1928 Teşrinisani nushaları. Keza aynı muharririn Erzurumda münteşir Türk Cocuğu mecmuasındaki makaleleri. Murat beyin geçen sene neşrettiği şu esere de müracaat edilebilir: Halk Edebiyatı,İstanbul 1933,Sahife 99-115 Bunlardan başka «Erzurum Şairleri»ndede bir kaç işaret görmek mümkündür. S.13

olmasa gerektir. Şahsî müşahedelerimle sabit olan bir nokta vardır. Halktan şiir toplarken isim ve şairin şahsiyeti meselesi, ammeyi hiç alâkadar etmiyor. Bir kaç şairin eserini, soruşturduğunuz zaman tek bir kimseye atfedenler çoktur. Daha fazla tahkık ettiğiniz takdirde halktan kimselerin âdeta (neme gerek ? Bana lâzım olan şiirdir, şair değildir) der gibi bir tavur aldığı ve tahkikatınızı kendisine göre manasız bulduğu çok vakidir.

Haşim bey ile Zekeriyya çavuş arasında böyle bir çarpışma olmuş mudur, bilmiyorum. Yalnız eserden anlaşıldığına göre muharrir, buna hiç lüzum görmemiştir. Kanaatimize göre, ilmî usul böyle bır lüzumu ehemmiyetle icap ettirmektedir.

Âşık Sümmanî'de bu lüzumu düşündüren bir delil : Haşim bey, Celâlî'ye ait bir şiiri Sümmaniye malediyor. (Sf. 21) Bu koşma aslında dört parça olup yine Erzurum ve muhiti şairlerinden olan Celâlînin malıdır ve dördüncü parçada şairin mahlası görülmektedir.

Celaliyi buldu kırklar, yediler
Erkân öğretip hizmet verdiler
Haşredek bu çarhı döndür dediler
Sormadım ki buna kol dayanır mı? [2]

Diğer üç parçanın mısralarında da hayli değişiklikler görüyoruz. Meselâ bizim Erzurumlu Celaliye ait olmak üzere kaydettiğimiz :

[1] Erzurum Şairleri, İstanbul 1927 S. 88

Rüzgâr esmeyince dal ırganır mı
Damla düşmeyince sel uyanır mı

mısraları, Haşim beyin Sümmaniye atfederek kaydeylediği :

Rüzgâr esmeyince dal uyanır mı
Yağmur düşmeyince sel uyanır mı

mısralarından ayrılıyor. Keza :

Goncesiz gülşene gül yamanır mı

mısraı, Haşim beyin eserinde :

Goncesiz gülşende gül uyanır mı

şeklini almıştır. Bunlardan hangisinin asıl olduğu su götürür bir nokta ise de lehçe ve ifade bakımından Celâliye malettiğimiz şekil daha sıhhatli olsa gerektir. Nerede kaldı ki Zekeriyya çavuştan nakledilen koşmada şairin mahlasını taşiyan dördüncü parça mevcut değildir. Keza (Tek tek) kafiyeli koşmanın Haşim beyin eserindeki (sf.7) şekli, bir başka metinden ayrılmaktadır. [1] Yalnız aynı muhite değil, birbirinden zaman ve mekânca uzak muhtelif muhitlere mensup halk şairleri arasında dikkati celbeden karışıklıklar yapıldığını bildiğimiz için Haşim beyin aldanmasını mazur görmemek kabil değildir.

Şimdiki bildiklerimize göre Sümmanî'den bahseden iki eserde topu topu otuz dokuz koşma intişar etmiş oluyor. [2] Bunlardan yalnız bir tanesi her iki eserde mavcut olduğuna ve Haşim beyin topladıklarından bir tanesinin Celâliye ait bulunduğuna göre geriye otuz yedi koşma kalıyor. Gerek bu koşmaları yoklayıp Sümmanî'nin malı olanları seçmek, gerek şair ve şiirleri hakkında daha etraflı araştırma ve toplamalar yapmak suretile on dokuzuncu asrın ikinci yarısının bu halk şairini hakkile tanıtacak bir monoğrafi hazırlamak fena bir çalışma mevzuu olmasa gerektir.

*
* *

Bundan şöyle böyle sekiz sene evvel Tortum köylerinde gezerken değirmen başlarında Sümmanî'nin koşmalarını « çığıran » köylülere rastlamıştım. Tepelerden esen rüzgâr, bana Altaylardan getirilmiş ve tabiatın bu köşelerine sindirilmiş maceraları fısıldayordu. Bana bir taraftan bu geçen hatıraları hatırlatan, diğer taraftan usule ait bazı mutalealarda bulunmaklığıma vesile veren meslekdaşım Haşim Nezihî beyi, iyi bir heyecan mahsulü olan eserinden dolayı tebrik ederim.

Ziyaettin Fahri

[1] Murat: Halk Edebiyatı, Sf. 105.
[2] Murat ve Haişm beylerin eserlerini kasdediyorum.

GODE - GODE VE ALBAYRAK

I
Gode Gode

Gode - gode Safranboluda yağmuru davet maksadile çocuklar tarafından ev ev dolaşılarak söylenen deyişlemedir ki buna gode-gode çağırış denir. Gode - gode çağırıcılar, en irisi on üçten yukarı, en ufağı sekizden aşağı yaşta olmamak şartile

8 - 10 kişilik çocuk kafilesinden ibarettir.

« Kabalak yaprağı » denilen, duvar diplerinde, viraneliklerde yetişen kabak yaprağı benzeri enli yapraklı nebatı uzunca sırıkların üstüne iplerle bağlayarak ellerine alan mahalle çocukları kendi mahallelerinin haricine çıkmamak şartile her evin kapısı önünde hep bir ağızdan bu türküleri söyliyerek para, dut kurusu, ceviz, elma veya armut kurusu [tavşut], erik kurusu [üryanî] gibi yemişler toplarlar. En önde bulunan çocuk en büyük cinsten kabalak yaprağı takılı uzun sırığı yukarıya dikerek kafileye yol göstermekle mükellef olur. Bunun boynunda bir de torba asılıdır ki alınan bahşış bu torbaya konulur. Gode godeciler evin önüne gelince bir halka olurlar. Öncü halkanın ortasına geçerek elindeki sırığı en yakın pencereye uzatır. Deyişin başlaması için de bir işaret yapar, hep birden başlarlar:

Gode - gode göl olsun [1]
Evin önü sel olsun
Arpa buğday çok olsun
Gökten rahmet yerden bereket
Bi değim un bi değim su [2]

*

Yağ yağ yağmur
Bit bit buğday
Tarlada çamur
Teknede hamur
Ver Allahım yağmur

*

Değmende oluk taşacak
Gurbalar içeriye gaçacak
Godecuğum [1] bahşiş verüse
Rahımet gökten yağacak
Ver Allahım rahmet.

Biraz durulur. Pencerelerden biri açılıp kabalak yapraklarınının üzerine bir maşrapa su döküldukten sonra yavaşça kapı açılarak aralığından bir kısım[avuç] dut kurusu, yahut erik, her ne ise öncünün eline verilir. Çocuklar yine hep bir ağızdan ve teşekkür kabilinden:

Gode gode göl olsun
Gade bahşışın bol olsun
Evinde derlik yol olsun
Gökten rahmet yerden bereket
Bi değim un bi değim su.

diye çağırırlar.

Her evin kapısı önünde aynı hal tekrar edildikten sonra toplanan yemişi pay etmek üzere tenha bir yere giderek bir sana bir bana diye öleşirler ve herkes evine dağılır. Bazı bahşış vermiyen evlere karşı çocuklar sitem ve serzinşlerde de bulunurlar.

Gode gode göl olsun
Evin önü sel olsun
Veren şöyle olsun vermiyen
böyle olsun[2]

[1] Bu ne « go » ve ne de «gö» diye okunacaktır. İkisinin ortası goöl gibi okunması lâzım. «N» lar kâfi nunî olarak okunmalıdır.

[2] «Bir dengim un bir dengim su» olacak. Denk diye semerin iki tarafına gelen yüke derler.

[1] Gade teyze, yahut yenge manasına gelir. Bahşış veren erkekse dayıcuğum kullanılır.

[2] Veren böyle derken avuç düz açılır. Vermiyen şöyle derken avucu eli döndürmek suretile ters açarlar.

Yahut:

Bugün rahmet günüdür
Yüküm buğday yüküdür
Bize de bahşış vermiyen
Sansar ile tilkidür.

derler. Çok zaman evi taşladıkları vakidir ki, bu hal çocukların başlarına fazla su döküldüğü vakit olur. Su dökmek rahmetin de böylece yağmasını temenni etmek demekse de bazıları çocukların fazla bağırma ve çağırmalarından rahatsız olarak suyu bir koğa ile boca etmelerinden taşlanırlar.

II

Albayrak çağırış

Ramazana birkaç gün kala mahalle çocukları semtlerindeki evleri dolaşarak yine bahşış koparmak maksadile şu sözleri besteli bir şekilde ve ilâhî tarzında yüksek sesle hep bir ağızdan söylerler. [1] Her kıtanın ayrı bir makamı ve usulü vardır. Nakaratlar her hece uzatılmak suretile okunur.

Evine yan geldük sö-lö-lö-möl-möl
Albayrak ırmazan
Hoş bayrak ırmazan
Dün gece yattuk bir duş idi
Hak bana yoldaş idi
Sö-lö-lö-möl-möl

Aşağı çarşı çamur olmuş
Paklavılar [2] hamur olmuş
Paklavının içi şeker
Davulcunun gözü şişer
Sö-lö-lö-möl-möl

[1] Bu deyişleri tek sesle, birbirine uygun söyledikleri gibi çift ve muhtelif seslerle [armoni] de yine koro halinde söyledikleri vakıdır

[2] Baklava.

Minarede gandil yanar
Çok söyleme başın döner
Bir konaktan bahşış ener
Almadım, görmedim
Sö-lö-lö-möl-möl

Bahşışı hak ettikten sonra yine hep bir ağızdan:

Aşağıda atım kişneyor
Yokarda gergef işleyor
. . . .
Allahta seni bağışlasın

derler ve başka kapıya giderler. Şayet bahşış verilmez ve ev sahibi de zengin olursa şu suretle sitem ve alay ederler:

At başına at başına
Bakmaz koca donuz yaşına
Zengin diyem öğünür
Akşam yatar tek başına

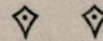
Yahut:

Dama bulgur seriye
Dön geriye geriye
Çürük yumurta gabından
Çıkmış gobın beğenmeye

derler ve sopa yememek için de kaçarlar.

Safranboluda çocuk oyun âdetleri hakkında fırsat buldukça maddeler neşretmeği düşünmekle beraber Anadolumuzun muhtelif yerlerinde yağmur duası, bereket duası gibi halk âdet ve ananelerinden de bahsetmeği ayrıca faydalı addetmekteyiz..

Sadi Yaver

IV

Pekmez teme — Safranbolunun meyveleri, bilhassa üzümü pek meşhurdur. Öyle diyebilirim ki bugün Safranbolu üzümündeki nefaset ne İzmir üzümlerinin ve ne de Tavşancıl üzümlerinin nefasetine uyar. Gerçi buralarda üzüm harice satılamaz. Bağların her yıl verdiği üzüm mahsulü yalnız köylerde köylünün ve şehirlerde şehirlinin ihtiyacına tekabül eder. Fakat üzümü kendine göre mebzul olan Sanfranbolu ahalisi şekere pek kıymet vermez. Şekerle görülecek bir çok işleri ve ihtiyaçları üzümle bitirir. Biz bu yazımızda üzüm toplanmasını ve pekmez yapmağı anlatacağız. Safranboluda üzüm tamamile pişip kemale gelince bağ bozumu başlar. Bağ bozumu köyde âdeta umumî bir seferberliktir, hummalı bir çalışma devresidir. Bağı olan komşu sunu, hısım ve akrabasını beraberine alarak bağa gider. Bu kafile bağa varır varmaz her biri bağın bir köşesine dalarak kaybolur ve ellerindeki sepete üzümleri makasla kesip kesip doldururlar. Elindeki sepeti dolduran bağın meydanına gelip sepeti boşaltır, tekrar üzüm toplamağa bağa girer. Bağ bozumu köylerde başlı başına bir âlemdir. [1] İşte bir yandan bağ toplanırken, diğer yanda bağ meydanında da toplanan üzüm küfelere istif edilerek at ve eşeklere yükletilip köye gönderilir. Bu üzüm yükleri doğruca evin pekmezliğindeki oluğa dökülür. Bağ tamamen bozulup eve nakledilince kafile bağdan güle oynıya akşam üzeri bağ sahibinin evine döner o gece köy evinin pekmezliğinde âdeta bir üzüm bayramı yayılır. Yenir, içilir, konuşulur, anlatılır.

Ferdası gün üzümün bir kısmını ve iyicelerini havuzun içinden ayırarak kirazlıktaki üzüm asmağa mahsus sırıklara asarlar. Bu üzüm kış nihayetine kadar biraz buruşmakla beraber tazeliğini muhafaza eder. Bu kış için saklanan üzüm den geri kalan üzüm-ki en çok kısmıdır - olukta bir haylı çiğnenır, suyile posası üzüm ayrılır. Üzüm pekmez oluğunda çiğnenirken diğer tarafta da ocaklar yakılır, müteaddit kazanlar yerleştirilir. İşte bu üzüm suyu kazanlara nakledilir ve kazanda kaynatılır. Pekmez kazanlarının dibine ayrıca pekmez toprağı denilen ve pekmezin berraklanmasına yarayan madenî beyaz bir toprak atılır. [1]

Bunları ileride yine bu sahifalarda mevzuubahs edeceğiz.

---

[1] Bağ bozumunda olduğu gibi bağ bellenmesi ve bağ budanması da köylülerin çok mühim bir eğlence mevzuudur.

[1] Bu toprak sureti mahsusada açılan toprak kuyularından çıkarılır. Bu tokrağın Safranboluda (Toprak Cuma)da bir madeni vardır.

Bu minval üzere üzüm suyu saatlerce kaynadıktan sonra bir az koyulaşır ve şira haline gelir. Bu şira bu sefer elekten geçirilerek ve süzülerek ikinci kazanlara naklolunur, bu defa tekrar kaynamağa başlar ve tamamen koyu bir şıra haline gelir. Suyun şıralık devresinin geldiğini tayin eden köylüler ikinci kazandan şırayı pekmez tavalarına yerleştirirler. Bu sefer de şıra tavada kaynamağa başlar ve kaynadıkça koyulaşır. Arada sırada üzerine gelen kefi üzerinden toplanıp atılır ve koyulaşa koyulaşa pekmez olur.

Akpekmez — Pekmez ocaktan indikten sonra sıcağı sıcağına dövülerek ak pekmez [1] yapılır. Yalnız ak pekmez yapılacak olan pekmez ocakta bir mıktar daha fazla tutulup biraz daha koyulaştırılır. İlk önce dört, beş yumurta kırılarak akı sarısile karıştırılıp pekmez tavasına atılır ve derhal iki kadın tavanın iki başına geçer, ellerile pekmeze şarp şarp çarpmağa başlarlar. Böylece bir saatten fazla dövülen pekmez dövüldükçe beyazlanmağa, ağırmağ başlar. Öyle bir devre gelir ki bildiğimiz tahan rengini alır. İşte o zaman ak pekmez olmuştur. Pekmez tavadan kaplara boşaltılır. Ak pekmez bulunduğu kap içinde bir iki gün zarfında tasallup eder.

[1] Bulamaya Safranboluda ak pekmez derler. Asıl pekmeze de kara pekmez derler.

Dut pekmezi — Dut öyle mubarek bir meyvedir ki, yaş olarak yenir, kurutulup yenir, pekmez yapılır yenir, rakı da üzümden sonra en iyi duttan çıkar. Aynı zamanda mahsulünün bu kadar mütenevvi işe yaradığı yetmiyormuş gibi, yaprağını da ipek böcekleri yer. Dut pekmezi pek makbuldür, duttan yapılan pekmez üzüm pekmezinden daha koyu olmakla beraber kalori itibarile üzüm pekmezindeki hassayı hiç şüphesiz haiz değıldir. Bununla beraber bağı olmıyanların şeker ihtiyacını bol bol temin eder. Safranbolunun dudu da pek meşhurdur. Safranboludaki dut ağaçları İstanbulda gördüklerimiz gibi küçük küçük değil, dallı budaklı meşe ağaçları gibi serpilmiş muazzam ağaçlardır. Burada büyücek üç duttan bir bağın üzümü kadar pekmez istihsal etmek mümkündür. Çünkü dut pek bereketli bir ağaçtır. Haftada iki defa silkilir ve tenekelerle dut düşer. Bu dut köye nakledilir. Önce kazanda kaynatılır. Kazanda kaynatılıp indirildikten sonra tavanın içine yerleştirilen bir küfeye sıcak sıcak kazandan naklolunur. Bu küfenin içinde çiğnenip suyu küfenin kenarlarından tavaya akar, bu su tekrar pekmez kazanına konarak koyulaşıncıya kadar kaynatılır ve kaynıya kaynıya pekmez olur.

Köylerimizdeki, içtimaî hayatı tetkik ederken, iyi ve kötü alakayı çekici bir çok hususiyetlerin göz-

den kaçmasına imkân yoktur. Bunların içinde vaktile ihtas olunup yıllarca tatbik edilmiş ve hâlâ tatbik edilmekte bulunmuş öyleleri vardır ki; bunlar cidden bugünkü fennin ve ilmin de az çok ve bazı değişikliklerle kısmen kabul ettiği tavsiyler ve bir takım tıbbî usullerdir.

Dinî bir telkin tesiri altında yayılıp köy hayatının basitliği ve iptidaîliği içinde büyük faydalar temin etmiş olan bu inanış hadiselerinden biri de aile içinde karı koca münasebetlerindeki bazı takyidatı ihtiva etmektedir.

Safranbolu köylerinde köylülerin itikadınca; doğuran bir kadının doğumu müteakıp rahmi aşağıya eoğru sarkarmış. Rahmin hali tabiiye gelmesi tedricî bir seyri takip ederek ancak kırk günde mümkün olurmuş. Bu da, tabiî ihtiyaçlardan gayrı faaliyetten rahmi beri bulundurmakla mümkün imiş. İşte bu zaruretler dolayısile doğumu müteakıp asgarî kırk gün kadın cinsî münasebetlerden çekinir ve bu müddet zarfında zevç ve zevce arasında takarrüp vakı olmaz. Rahim tabiî kuvvetini iktisap edip hali tabiiye avdet etmeksizin mukarenet vaki olursa, bu takarrüp kadın sağ kaldıkça bir çok hastalık tevlit edeceği gibi mütecasirlerinin ahrette de cehennem azabına giriftar olmasına sebep olurmuş. Nitekim yine köylülerin anlattıklarına göre, böyle sabursuz bazı ailelerin, hastalıklara tutuldukları ve tahammülfersa ağrılar ve sızılar içinde inliye inliye öldükleri ve bazılarının da yine bu yüzden ameliyat olmak için hastahanelere düştükleri çok görülmüştür ki burada dünya cezası kadının, ahret cezası da ebediyyen erkeğin olduğuna itikat olunur.

Karı ile koca arasında içtimaî ikinci bir kayıt da ay başlarda tatbik edilir. Hayiz zamanı mukarenet katiyyen memnudur. Bu memnuiyeti ihlal eden cehennem azabına dûçar olacağı gibi hastalıktan da kurtulamaz. Ay başları için kocanın dikkat edeceği yalnız bu degildir, onun bu devirde daha birçok vazifeleri vardır. Kadın bu devirde hastadır. Ruhî buhranlar geçirir, Allah onun için erkeklere bu buhran devresinde kadınlara karşı daima rahmü şefkatle muamele etmelerini ve onları incitmemelerini emretmiştir. Köylülerin itikadınca bu vesayaya dikkat etmiyen bir erkek büyük bir aile yıkıntısına sebebiyet verebilir. Çünkü bu buhran esnasında karı koca arasında tevellüt edecek küçücük bir niza bir aile faciası tevlit edebilecek kadar ehemmiyet kesbeder. Bu köylerde pek çok görülmüş ve denenmiş hadiselerdendir. Köylülerin inanışına göre kadın erkeğe vediatullahtır. Allahın vediasını hüsnü istimal ise insanlar üzerine farzdır. Binaenaleyh iyi bir erkek daima karısının hastalık ve sağlık zamanlarını bilmek ve onu incitmemekle mükelleftir. Kadının da erkeğe karşı buna mukabil bir

İSTANBUL MASALLARI

ALTIN KEÇİ

Vaktile bir padişahın biricik kızı varmış. Bunun beyaz yüzünü çerçeveliyen sarı kıvırcık saçları, mavi gözlerini, yanağındaki pembe gülleri, kendisini gören her delikanlıyı imrendirirmiş. Bu yüzden kızın taliplisi pek çokmuş. Fakat sultan hanımın lalası bütün taliplileri münasip görmez ve sultan hanımın evlenmesine taraftar olmazmış.

Bir gün kurnazca bir hareket düşünmüş. Hemen padişahın yanına koşarak:

— Velinimetim efendim, sultan hanımımı bu kadar çok taliplisi karşısında kimi tercih buyuracsğınızı şaşırıyorsunuz. Ben kulunuzun bu sabah aklına bir şey geldi: sultan hanıma yer altında bir köşk yaptıralım. Bahçeye çıkılacak merdivenin üstünü demir kapakla kapatalım, bu kapağın üzerine de bir havuz yaptıralım. Bundan sonra gelen talipliler üç gün her tarafı arasınlar, sultanı bulamazlarsa üçüncü gün akşam üzeri kellesini uçururuz.

Bu fikir padişahın hoşuna gitmiş. Lala sevinçten yanan gözlerile padişahtan köşkün yapılması emrini beklemiş, padişah gazebe gelerek:

— Daha ne duruyorsun, irade ettim, bu günden itibaren köşkün inşasına başlansın.

Lala dışarı fırlayarak hemen mimarları, dülgerleri çağırmış, yer altı köşkünün inşasına başlanmış. Ameleler geceli gündüzlü çalışarak kırk günde köşkü bitirmişler.

Her şey tamam olduktan sonra sultan hanım bu köşke nakletmiş, sultan hanım burada yaşıya dursun biz gelelim sarayın ahvaline.

Dışarda her gün bir çok gençler gelir, sarayın içinde üç gün sultanı arar, bulamazlar, üçüncü gün kafaları kesilirmiş. Lala bu kesilen kafalardan sarayın yanına bir kule yaptırmış.

Diğer bir memleket padişahının da üç oğlu varmış. Bir gün padişahın büyük oğlu babasının yanına çıkmış:

— Babacığım ben filanca padişahın kızını bulup onunla evleneceğim demiş. Babası oğluna her ne kadar «oğlum bulamazsın, gençliğine yazık olur.» demişse de sözünü dinletememiş. Oğlan levazımını ikmal ettikten sonra babası ve kardeşlerile vedalaşıp yola düzülmüş, az gitmiş, uz gitmiş, dere depe düz gitmiş, nihayet saraya vasıl olmuş, padişahın huzuruna çıkarak demiş ki:

çok vazifeleri vardır ki makalemizin başlarında bu hususları anlatmıştık. Anadoluda devamlı aile muhabbetini temin eden mütekabil aile vazifelerini hüsnü istimal hususunda köylülerin kendilerine göre tuttuğu samimî yoldur. Kaba taslak sayılan bu inanışlar görülüyor ki fennî bilgilere de pek yabancı değildir.

Mehmet Enver

— Ben falan padişahın oğluyum, sizin kızınızla evlenmek istiyorum. Padişah:

— Oğlum bak gençsin, güzelsin, benim kızımdan daha çok güzellerle evlenebilirsin, hem benim kızım saklıdır, üç gün arıyacaksın, bulamazsan başın kesilicek; diye vazgeçirmiğe çalışmış. Fakat çocuk:

— Ben her şeye razı olarak buraya geldim, geri dönmem, arar bulurum, demiş.

O gün dinlenmiş, ertesi gün kızı aramağa başlamış. Üç gün arayıp bulamamış, üçüncü gün ikindi ezanından sonra başını kesmişler, kellesini kulenin üstüne koymuşlar.

Bir müddet sonra padişahın ortanca oğlu babasının yanına çıkmış:

— Babacığım, ben falanca padişahın kızını bulup onunla evleneceğim demiş. Babası:

— Oğlum, bak ağabeğin gitti gelmedi, muhakkak onun başını kestiler. Gel gitme demişse de sözünü dinletememiş. O da vedalaşıp yola düzülmüş. Bir hayli yürüdükten sonra saraya vasıl olmuş. Padişahın yanına çıkmış:

— Ben filanca padişahın oğluyum, sizin kızınızla evlenmek istiyorum demiş. Padişah:

— Oğlum geçen gün ağabeyin geldi, bulamadı, başı kesildi, sende bulamazsın demiş. Oğlan bu sözleri de dinlememiş:

— Ben buraya kızınızı bulmak için geldim, bulmadan geri dönmem demiş. Nihayet o da kızı üç gün arayıp bulamamış. Üçüncü gün onun da kafasını kesmişler, ağabeysinin yanına koymuşlar.

Padişah iki oğlunu kaybettiğinden dolayı bütün gün üzüntüden saçı sakalı ağarmış. Annesinin ağlamaktan gözleri kör olmuş. Bu sırada en küçük oğlu bir sabah babasının yanına gelmiş:

— Babacığım ben ağabeylerimin bulamadıkları padişahın kızını bulup onunla evleneceğim. Babası gitmemesi için ne kadar ısrar etmişse çocuk kararından dönmemiş. O da vedalaşıp yola düzülmüş. Şehre gelince doğru bir kuyumcu dükkânına gitmiş, kuyumcuya iki torba altın vererek :

— Bu altınlarla çabuk bana bir altın keçi yap, fakat bunun içerisi benim girebileceğim büyüklükte olsun,altınların üst tarafı da senin olsun demiş.

Kuyumcu «peki» diyerek hemen işe girismiş. Ertesi sabah keçi hazır olmuş. Oğlan gelip keçinin her tarafını muayene ettikten sonra:

— Şimdi bunu padişaın sarayına götürür, sultan hanıma takdim edersin demiş ve keçinin içine girmiş.

Kuyumcu keçiyi bir hamala yükleterek saraya götürmüş. Huzura çıkıp sultan hanıma hediye olarak getirdiğini söylemiş. Padişah keçinin sultan hanımın yanına götürülmesini emretmiş. Hemen uşaklar keçinin başına üşüşerek yer altı köşküne götürmüşler. Keçi sul-

tanın çok haşuna gitmiş ve odasının bir köşesine yerleştirmiş. Padişahın oğlu keçinin küçük gözlerinden bakar ve sultanın güzelliği karşısında hayran olurmuş. Ertesi gün çocuğun karnı çok acıkmış, fakat çok geçmeden bu açlığın çaresini bulmuş. Geceleri sultanın odasına bir tabla yemek koyarlarmış, oğlan da gece yarısı usulcacık çıkar, bütün yemekleri yer, yine kecinin içine girermiş.

Sultan hanım bir kaç gün bunu hizmetçilerin yaptığını zannetmiş ve bir gece gözetlemeğe karar vermiş, tam gece yarısı oğlan çıkıp yemeği yedikten sonra tekrar keçiye gireceği sırada sultan hemen şamdanı yakmış. İkisi de hareketsiz birbirlerine bakmağa başlamışlar. Sultan oğlanın, oğlan sultanın güzelliği karşısında hayran olmuş. Bir ara göz göze gelmişler, sultan:

— Sen kimsin? diye sormuş. Oğlan:

— Ben falanca padişahın oğluyum, iki ağabeğimin seni bulamadıkları için başları kesildi. Ben de bu hileye baş vurdum, demiş.

Sultan oğlanı çok sevmiş, oğlan gündüzleri geçinin içine girer, geceleri çıkarmış. Bunun uzun müddet devam edemiyeceğini anlamışlar. Bir akşam sultan:

— Bu halimiz böyle devam edemez, gel bir çare düşünelim demiş. Baş başa vererek düşünmüşler, taşınmışlar, en nihayet oğlanın aklına bir fikir gelmiş:

— Şimdi keçinin bacağını kıralım, sen keçinin bacağı kırıldı, ille yapılacak dersin. Ötesine karışma artık, ben yaparım demiş. Sultan da buna muvafakat etmiş. Ertesi gün sultan lalasına keçinin bacağı kırıldığını haber vermiş. Padişah ta kırılan bacağın yaptırılmasını emretmiş.

Kuyumcuyu çağırtmışlar ve keçiyi yapmasını söylemişler. Kuyumcu keçiyi tekrar dükkânına götürmüş, oğlan hemen çıkarak:

— Bu keçiyi artık boş olarak götür demiş ve doğruca sarayın yolunu tutmuş. Padişahın huzuruna çıkarak:

— Ben filan padişahın oğluyum, sizin kızınızla evlenmek istiyorum demiş. Padişah her ne kadar önüne geçmeğe çalışmışsa da muvaffak olamamış. Çocuk ertesi sabah kızı aramağa başlamış. Yalandan her tarafı iki gün aramış, üçüncü gün tekrar huzura çıkıp:

— Efendim, bahçeyi aramama da müsaade eder misiniz, demiş? Lala arkadan kaşile gözile ne kadar işaret ettiyse de padişah: Elbet arayabilirsin, demiş. Oğlan önde sevinç ve neşe ile, lala arkada çarpına çırpına bahçeye geçmişler. Oğlan bir az etrafa bakındıktan sonra havuza doğru gitmiş. Havuzun etrafına ve içine bakmış, sonra suyunu boşaltır mısınız demiş. Lala artık kendini tutamıyarak yolunmağa başlamış. Pencereden bakan padişah lalanın takatinin tükendiğini anlamış, hemen uşaklardan birini göndermiş. Uşak havuzun suyunu boşaltmış. Artık esrarengiz köşkün kapısı meydana çıkmış. Oğ-

lan lütfen şu kapağı açar mısınız demiş, uşak kapağın anahtarı lalada olduğu için tereddüt etmiş. Lala kanter içinde beş dakika müsaade edin diyerek içeri koşup anahtar elinde ağır ağır gelerek kapağı açmış ve şimdi ben sizi çağırırım diyerek aşağı inmiş. Sultana bir hizmetçi elbisesi giydirmiş. Bütün sarayın hizmetçilerini toplayıp sultanı onların arasına saklamış, ondan sonra oğlanı çağırmış. Oğlan aşağıya inince şaşırmış. Bır sürü iri ufak, çirkin güzel, şişman zaif kimseler karşısına dizılmiş. Lala işte bunların arasından sultanı bulup çıkarın demiş.

Altını çamura atmışlar yine asaletini elden bırakmamış. Bunun gibi sultan olan ne kadar eski elbiselere bürünse yine o pembe çehresi ben sultanın der ve bütün hizmetçiler arasında gururlu görünürmüş. Zaten oğlan eskiden biliyor ya. Hemen doğruca gitmiş, kolundan tutarak sultanı ortaya çıkarmış. Hep beraber padişahın yanına gitmişler. Padişah oğlanı tebrik etmiş ve bunca zamandır her kesin yavrularının kanına giren lalanın da kafasının kesilmesini emretmiş. Hemen emri yerine getirmişler. Kulenin hitamına bir baş kaldığından orayada lalanın başını koymuşlar. Oğlan memleketinden anasını babasını aldırtmış. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Ömürlerinin nihayetine kadar da mesut yaşamışlar. Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine.

Sabahat Muammer

 AŞIK KEREMİN ŞİIRLERİ

Baş tarafı 28, 29 uncu sayılarda

Şu dünyaya geldim geleli
Ayrılmadı dertli başım belâdan
Başım alıp ne diyara gideyim
Ahvalciğim sana malum yaradan.

Bir dileğim vardır Bari Hüdadan
Ah çektikçe kan geliyor didemden
Ben güzelim diye kaçıyor benden
O da benim gibi bir kul yaradan.

Kerem der ki beni yakıp yandırma
Yandırıp ta dost eline kondurma
Ben ölürsem Azraili gönderme
Dost eliyle al canımı yaradan.

* *

Nice ben yanmayım ey sofu kardeş
Aslı Hanın ceylanıdır bu ceylan
Eğlen sofu bir bir tarif edeyim
Aslı Hanın ceylanıdır bu ceylan.

Yüce yüce dağlar başı aşıptır
Avcılar elinden bağrı pişiktir
Bizim yerden sizin yere düşüptür
Aslı Hanın ceylanıdır bu ceylan

Ceylan dediğinin akolur yüzü
Mevlam sürmelemiş ol elâ gözü
Tepesinde vardır bir çift boynuzu
Aslı Hanın ceylanıdır bu ceylan.

Ben Keremim bu dağları gezerim
Gelenden geçenden hile sezerim
. . . .
. . . .

* *

Sofu kardeş üç memleket geçirdim
Biri İran, biri Turan, biri Geylân
Yiğitin başına üç devlet konar
Biri akıl, biri gençlik, biri şan.

Keşişin ettiği yanına kalmaz
Arayıp ta sanma belasın bulmaz
İki üç şey Hak katında zayolmaz
Biri iyilik, biri ilim, biri nam.

Keşişin kızında kaldı nazarım
Kalem alıp bu dertleri yazarım
Şimdengeru çok seyahat gezerim
Biri Tiflis, biri Beyazıt, biri Van.

Kerem der ki muradına ereydi
Kısmet olup bir kez yüzün göreydi
Kadir Mevlâm ana üç dert vereydi
Biri ateş, biri tutuş, biri yan.

* *

Perişandır deli gönül perişan
İslah olmaz bu sevdaya karışan
İster isen ben kulundan bir nişan
Şimdiki yâreler nişanım olsun.

Kaldır nikabını yüzün göreyim
Muradü maksudun nedir bileyim
İster isen canım feda edeyim
Hemen senin emrü fermanın olson.

Bilme misin Ferhat ile Şirini
Seven öyle sevsin biri birini
Senin ile ikimizin sırrını
Sakla derununda nihanın olsun.

Nice gönül verdi Şirin Ferhada
Biz de ana eşolalım feryada
Sağol efendim hemen sen dünyada
Kerem kulun senin kurbanın olsun.

* *

Özüm özüme neyledim
Bir kâfir tersasına ben
Yorgun gönül bendeylemiş
Düşmüşüm ensesine ben.

Mihnetsizler mai sarar
Hırıstıyan siyah giyer
Ben ne derim bey ne anlar
Düşmüşem ensesine ben.

Elin elime alayım
Kolum boynuna dolayım
Kerem der kurban olayım
Yalvarıp İsasına ben.

* *

Felek kime gidem senin elinden
Derdim çok diyebilemem yâre ben
Ah çekmeden döndü sinem büryana
Anınçün seyyahım bahtı kara ben.

Kopardılar dallarımdan gül benim
Çek hançerin bu sineme ur benim
Ağyar ile güler oynar zar benim
Başım alıp gidem ne diyara ben.

Geçer canım bu güzellik çağını
Bu sineme urdun yangın dağını
Haylı demdir ben bu bağın bağbanı
Geçiremem o yavrıyı ele ben.

Ben Keremim öz canımdan bezerim
Devasız dertlere derman düzerim
Çoktanberi avcısıyım gezerim
Düşüremem Aslımı tuzağa ben.

* *

Gurbet elde arzu eden sılayı
Hiç anın acısı çıkmaz dilinden
Hak ede ölmeden görmek müyesser
Mevlâm ecelimiz ver sen geçinden.

Bana dua edin yârenim eşim
Mevlâm âsân ede her müşkül işim
Ağardı sakalım döküldü dişim
Keşiş kızı Aslı Hanın ucundan.

Çıkarsam gurbete kısmet arayı
Bu sineme urdum hezar yarayı
Bize çok görenler bir nanpareyi
Bir para bulmasın onlar cebinde.

Dertlı Kerem eder sanma kârımdır
Beni al koyan bunda ârımdır
Kalk gidelim Sofu Mevlâ kerimdir
Bunda kimse ölmemiştir acından.

* *

Irmak kenarında esvap yuyanlar
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin
Kaldır nikabını yüzün göreyim
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin.

Benim Aslım cennetteki huridir
Bir ah çeksem dağlar taşlar eridir
Kız Allahı sever isen geri dur
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin.

Bir ah çeksem dağlar taşlar iniler
Nedir bu sinendeki siyah benler
Kınalı parmaklar ne güzel eller
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin.

Gelinin lepleri söyler hayatı
Yüzün görmek değer dünya kıymeti
Kız Hakkı seversen verme zahmeti
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin.

Benzer Aslım cennetteki huriye
Hu çekende dağlar taşlar yürüye
Dertli Kerem bu yollarda çürüye
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin.

* *

Sana derler Sultan dağı
Ne dumandır başın senin
Belirsizdir yazın kışın
Hiç gitmez mi gözün senin.

Dört yanına mestolmuşsun
Dertlilere derdolmuşsun
Cümle dağa üstolmuşsun
Alçak değil başın senin.

Eksik olmaz karın yağar
Bulutlar birbirin koğar
Tan güneşi sana doğar
Cevahirdir taşın senin.

Alt yanın bağ ile bostan
Çevre yanın gül gülüstan
Ayırdılar beni dosttan
Öter garip kuşun senin.

Kerem eder geldim gittim
Şu fanî dünyaya nettin
Ululardan sual ettim
Kimse bilmez yaşın senin.

* *

Çıkar tahta divan eyler
Aslı kaşların gözlerin
Göz yaşın kan revan eyler
Yavrı kaşların gözlerin·

Çıkar tahtında oturur
Hükmünü yere yetirir
Dilsizi dile getirir
Aslı kaşların gözlerin.

Pınar başı yolundürür
Dağı taşı dolandırır
Kapı kapı dilendirir
Aslı kaşların gözlerin.

Havada şahine benzer
Meryemin saçına benzer
Gökte güvercine benzer
Aslı kaşların gözlerin.

Gâh ağlatır gâh güldürür
Gâh güzelliğin bildirir
Âhır Keremi öldürür
Aslı kaşların gözlerin.

* *

Nece vasfedeyim seni sultanım
Rumeli Bosnayı değer gözlerin
Akranın bulunmaz ruhu revanım
İzmiri Konyayı değer gözlerin.

Hüsnünde yazılmış Yusufü sani
Gören üftadeler kılar figanı
Bütün Gürcistanı Erzurum Vanı
Karsı Ahsehayı değer gözlerin.

Kimsede görmedim sendeki nazı
Tunus Tarablus Mısır Hicazı
Bağdadı Basrayı Acem Şirazı
Belhü Buharayı değer gözlerin.

Gerdana dizilmiş siyah benlerin
Ruyüne yayılmış sırma tellerin
Şamü Halep Arabistan ellerin
İstanbul Bursayı değer gözlerin.

Dertli Kerem benden eylesin methin
Leplerinden buse olsun himmetin
Yüz bin sarraf gelse bilmez kıymetin
Büsbütün dünyayı değer gözlerin.

* *

Turnam gider isen bizim ellere
Tercanda bir hasta gördüm diyesin.
Eğer halimizden soran [1] olursa
Tercande bir hasta gördüm diyesin

Uçar idim kanatlarım bölündü [2]
Gurbet elde kara bağrım delindi
Bir sefilce edna kulun bulundu
Tercanda bir hasta gördüm diyesin.

[1] Eğer bizden sual: nüsha
[2] Yoruldu: nüsha

Gurbet elde melil mahzun olmuşum
Aşkına düşeli Mecnun olmuşum
Ol saçı leylâya meftun olmuşum
Tercanda bir hasta gördüm diyesin.

Kerem Dedem [1] hasta düşmüş iniler
Ahettikçe kulakları çınılar
Gurbet elde hasta gördüm diyeler
Tercanda bir hasta gördüm diyesin.

* *

Bizim elde bizi sorar olursa
Ahedip gurbette ağlar diyesin
Aşkın kitabını çeşmi mestlere
Okuyup gönlünü eğler diyesin.

Gönül mail oldu ruhu revana
Arzı haleyledim kaşı kemana
Efendim sevdiğim mahı tabana
Eridi yürekte yağlar diyesin.

Âşık oldum şu kaşlarla gözlere
Canım kurban olsum şirin sözlere
Şimden geru haram oldu bizlere
Çimenli bahçeli bağlar diyesin.

Derdimendin Âşık Kerem haşroldu
Gamzenin okları bağrımı deldi
Şimden sonra işim Mevlâya kaldı
Âşıkın mekânı dağlar diyesin.

* *

Aslım gitti yaylalara dayandı
Benim bunda kalışıma ne dersin
İki dinli hercainin elinden
Sararıp ta soluşuma ne dersin.

Bayram gelse kına yaksam destime
Selam versem yârenime dostuma
Hasta olsam Aslı gelmez üstüme
Garip garip ölüşüme ne dersin.

Mecnun Leylâ için çekti cefayi
Garip Şah Senemle sürdü sefayı
Arayıp ta buldum ben bivefayı
Arayıp ta buluşuma ne dersin.

Bir zülfüne asılayım dâr deyu
Konca güle sarılayım hâr deyu
Benim bunda dudu dilim var deyu
Gidip gidip gelişime ne dersin.

---

[1] Dertli Kerem: nüsha

Öğle ile ikindinin arası
Aldı beni kaşlarının karası
Kimse bilmez nedir derdim çaresi
Melil mahzun bakışıma ne dersin.

Ben Keremim keremliğim bildirdim
Dostum ağlatıp düşmanın güldürdüm
Uzun boylu Han Aslımı aldırdım
Arsız arsız gülüşüne ne dersin.

* *

Mal sahibi nice gördün halini
Felek pençesine düşmüş gidersin
Beğenmezdin türlü libas giymeyi
Şimdi üryan ceset olmuş gidersin.

Tutmaz idin bir fakirin elini
Sormaz idin yoksulların halini
Haram helâl kazandığın malını
Şu fani dünyaya dökmüş gidersin.

Malım vardır deyu . . . . . uçardın
Meclisler kurup ta bade içerdin
Hayvanları sağıp sağıp koşardın
Şimdi kara yerde koşmuş gidersin.

Dertli Kerem eder nice olur halim
Bana senden oldu ey kanli zalim
Hiç vâdeye bakmaz irişir ölüm
Ecel şarabını içmiş gidersin.

* *

Salına salına bunda gelirsin
Hemen benim Han Aslıma benzersin
Sen de bu göz ile çok kan edersin
Hemen benim Han Aslıma benzersin.

Keklik gibi taştan taşa sektiğim
Ak ellere kızıl kına yaktığım
Aceplemen kıya kıya baktığım
Hemen benim Han Aslıma benzersin.

Benim sevdiceğim ela gözlüdür
Şekerdir lepleri şirin sözlüdür
O da sizin gibi kati nazlıdır
Hemen benim Han Aslıma benzersin.

İşiterek geldim yüce dağları
Yüreğimde mahfuz şirin sözleri
Kayserinin gelinlik kızları
Hemen benim Han Aslıma benzersin,

Dertli Kerem sohbetin tatlı olsun
Gülleriniz edepli uslu olsun
Her yiğitin sevdiği kutlu olsun
Hemen benim Han Aslıma benzersin.

* *

Vâdesi erince susam sümbülün
Sefasın sürdükçe dal gelsin gitsin
Sürelim dünyanın zevku sefasın
Tek dola boynuma kol gelsin gitsin.

Susam nedir sümbül nedir gül nedir
Mah yüzünde tane tane hal nedir
Şeker nedir şerbet nedir bal nedir
Ver ağzım içinde dil gelsin gitsin.

Dost benimdir evvel gelen benimdir
Ağzında söylenen kelam benimdir
Yârim seyre çıkmış âlem benimdir
Giyinmiş yeşili al gelsin gitsin.

Şah geldi fethetti Keremin kânı
Gerçek âşık isen maşukun tanı
Dostun kapısında kuleyle beni
Uğrasın üstüme yol gelsin gitsin.

* *

Hey ağalar nice olur
Hali yârden ayrılanın
Varır bir engine düşer
Yolu yârden ayrılanın.

Karanfiller tutmaz imiş
Gül dikensiz bitmez imiş
İşe güce yetmez imiş
Eli yârden ayrılanın.

Şahinler göğe çekilir
Turnalar yere dökülür
On beş yaşında bükülür
Beli yârden ayrılanın.

De tli Kerem gelir derler
Gelir bunda kalır derler
Söylemeden ölür derler
Dili yârden ayrılanın.

* *

Yükseğinde yavrı şahin beslenir
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın
Alçağında dudu kumru beslenir
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın.

Yükseğinde pare namlı karın var
Alçağında mor sümbüllü bağın var
Yârden mi ayrıldın ahü zârın var
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın.

Gelen geçen seyran eder meşesin
Beline kondurmuş beyin paşasın
Haramiler bekler her bir köşesin
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın.

Yine çevrilip esir olmuş beli
Rumda Acemde söylenir her hali
Kadı mısın serdar mısın kurt beli
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın.

Her taşlardan boyalı taşın var
Şahin yuva yapmış öter kuşun var
Kerem gibi ne belalı başın var
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın.

* *

Gider oldun yârenlerim derilsim
Bol olsun ekmeği aşı dünyanın
Şimdengeru defterimiz dürülsün
Sürmelensin kaşı gözü dünyanın.

Erenler kurduğu yoldur kesilmez
Dolu oldu aşk badesi içilmez
Buna dünya derler halka küsülmez
Lâlü gevher olsun taşı dünyanın.

Bal ile yağ olsun çöller sahralar
İsterse süt olsun yedi deryalar
Cümle meyva versin dağlar ovalar
İsterse yaz olsun kışı dünyanın

Dertli Kerem eder dünya fanidir
Niceleri abdal eder yürütür
Kimse bilmez ne zamandanberidir
Hiç hesaba gelmez yaşı dünyanın.

Sadettin Nüzhet

Lafzı murat — İsmi var cismi yok, belli belirsiz, ehemmiyetsiz: *Verdiğin nedir sanki, insan onu hediye diye ağza almaz, lafzı murat bir şey, ha vermişsin, ha vermemişsin, ikisi de müsavi; lafzı murat, ne demek, ben sana mevcut olduğunu söylüyorum, sözüme inanmanızı rica ederim.*

Lakırdıyı çiğnemek — Tereddüt etmek, maksadı anlatamamak, izahat verememek: *Lakırdıyı çiğneyip durma, ne söyliyeceksen söyle de maksadını anlıyalım; sabahtanberi doğru dürüst iki çift söz söylemedin, lakırdıyı çiğnemekle vakit geçirdin.*

Lakırdı paralamak — Söz söylemeğe başlamak, söz söylemeği becermek, konuşmağa başlamak: *Maşallah küçük bey lakırdı paralamağa başlamış, kaç yaşında hanım; bilmem ki bu çocuk iki yaşına geldi, bir türlü lakırdı paralayamadı, acaba dilinde birşey mi var, nedir?*

Lala paşa oyununa çıkmak — Hoppalık, delilik, yaramazlık: *Demindenberi ses çıkarmadım ama başım tuttu kızım, lala paşa oyununa mı çıktık, biraz otur da başımızı dinliyelim.*

Lam elif çevirmek — Dönüp dolaşmak, gezmek, devretmek: *Haydi seninle şöyle bir lam elif çevirelim, vakit geçirmiş oluruz; dün yine kocaman bir lam elif çevirdik, fakat epey de yorulduk.*

Lamı cimi yok — Kat'î, değişmez, itiraz olunmaz, kabulü icap eder: *Artık öyle mi şöyle mi bilmiyorum, lamı cimi yok, elinden geldiği kadar yaparsın; lamı cimi yok bu parayı vereceğiz.*

Lapçın ağızlı — Geveze, söz tutmaz, ağzı boş: *Güvenilecek adam bulmuşsun sen de, o lapçın ağızlıya hakikaten söz söyledinse vay haline; niçin lapçın ağızlı diyorsun bana?*

Leblebi — Kurşun: *Senin hiç leblebi yediğin var mı; leblebi ne olduğunu bilmiyorsan bu gidişle çabuk anlarsın; sululuğu bırakmazsan bir gün güzel bir leblebi ziyafeti çekerler sana, o zaman ağzının tadını anlarsın.*

Leşçi — Katil: *Üçüncü mü, dördüncü mü, kaçıncı vakası bu, herif artık leşçi oldu; zavallı leşçi leşçi derken kendisi leş oldu.*

Leylek gibi — İnce uzun, boylu: *Tarif edeceksen adam akıllı et, ona uzun boylu değil leylek gibi derler; uzun boyun da bu kadarı istenmez, herkesin içinde öyle leylek gibi gezmek iyi mi sanki?*

Limon gibi — Sap sarı, renksiz, soluk: *Kızcağız annesini o halde görünce limon gibi oldu, gören hani kalbi taştan olsa acırdı;*

ne oldu, benzin limon gibi ayul, yoksa birşey mi var, Allah aşkına benden saklama.

Lüp — Bedava mal, parasız, zahmetsiz iş, hazır yemek: *Lüpe konmak istiyorsan yağma yok, çalışıp kazanırsan yersin; düşündüğü, istediği yalnız lüp, oradan ötesi umurunda bile değil.*

Lüpçü — Bedava mala konan, parasız, zahmetsiz muvaffak olan, hazır bulan: *Alıştın lüpçülüğe, canın çalışmak istemiyor demek; lüpçülükle geçindikten sonra tabiî böyle şişeceksin.*

Madik oynamak — Aldatmak, hileye düşürmek: *Herkese inanma, sen farkında olmadan sana bir madik oynarlar ki, acısı burnundan çıkar; üzülme bey baba, biz madik oynıyacak adamı biliriz; aklım başımda yok, söylediklerin doğru mu, iğri mi onu da bilmeden sana parayı veriyorum, sakın bana bir madik oynamağa kalkma, sonra kendin pişman olursun.*

Madra — Kof, bayat, sahte, kalp, adi, fena: *Haydi, madra bu be, bana da martaval olur mu; sen bu madradan vazgeç, bende aldanacak göz görüyor musun?*

Mah gelmemek — Tatmin etmemek, az gelmek, doyurmamak: *Koca bir tabak muhallebi dört kişiye mah gelmedi hanım; ne kadar şey o, bir etrafına toplanırsak vallahi mah gelmez.*

Mahkeme duvarı — Utanmaz, kızarmaz yüz, hicapsiz: *Yüzüne tükürsen yağmur yağıyor diye şükrediyor, mübureğin suratı surat değil mahkeme duvarı; mahkeme duvarı sanırsın yobazın yüzünü, ne utanır, ne arlanır, istediğini söyle, o arsız arsız gülmekle iktefa eder.*

Makaraları koyuvermek — Kahkaha ile fasılasız gülmek: *Öyleya, böyle bir maceraya gülmeyen olur mu, Fevzi de işi öğrenince makaraları koyuverdi, o gülerken öteki de bir taraftan kızdı; küçük bir fırsat çıkınca hemen makaraları koyuveriyor, artık susturabilirsen sustur.*

Makas — Sözü kısa kes, lakırdıyı uzatma, artık yeter, kâfi, nihayetlendir: *Kafa patlattın hani, iki saattir dinletiyorsun, makas yahu, sabrımız tükendi.*

Makineyi kırmak — Tenasül uzuvlarının sıhhatini kaybetmek, zührevî hastalıklardan birine tutulmak: *Geçen akşam öteye beriye uğradık, o kadar dikkat ettik ama yine makineyi kırmişız, ne yapalım bir kaç ay uğraşacağız.*

Manda gözü — Yirmi beş kuruşluk nikel para: *Kaparoza kalkışma ben ona bir manda gözü verdim.*

Mandepsi — Tuzak, oyun, şaşırtma, karıştırma, dalavere: *Ulan beni*

de mandepsiye bastırırsanız alnınızı karışlarım, haydi bakalım; dediğimi yaptım, geç oldu ama temiz oldu, herifi bir güzel mandepsiye bastırıp öyle bir zarara soktum ki, kıyamete kadar acısını unutamaz; her gördüğün sakallıyı baban zannetme, ben de mandipsiye basacak göz var mı?

Mantar atmak — Yalan söylemek: *Bıktım senin bu mantar atmandan, bu huydan vazgeçmezsen ananı ağlatırım; adam ne olacak, o kadar çok düşünme bir mantar atar kurtulursun.*

Manavra —Hile, el çabukluğu, oyun: *yaptıklarının ne olduğunu bilmiyorum, yine bir manavra çeviriyorlar ama, bakalım neticesi ne olacak; olan oldu, istedikleri gibi manavra çevirdiler, gelmişler, hiç birşey olmamış gibi yüzümüze bakmaktan utanmıyorlar.*

Markacı — Dalavereci, hokkabaz, tuzakçı: *Anlaşıldı, sen yine markacılığa başlamışsın, fakat bizim üzerimizde de tecrübeye kalkışırsan iyi olurdu; markacılık bu be yahu, herif seni beni dinler mi?*

Martaval okumak — Bak: Mantar atmak.

Mart havası — İnanılmaz, güvenilmez vaziyet, mütemadî değişiklik: *Bu çocuğa da hani hiç bağlanmağa gelmiyor, mübarek mart havasına benziyor, bakıyorsun iyi, güzel, becerikli, bakıyorsun birdenbire rengi değişiyor, hantallaşıyor.*

Maraza — İhtilaf, kavga: *Bırakın haydi, ötekinin berikinin işi için münakaşa etmeyin, geçtim ola bir maraza çıkarırsınız; istemediğim halde sen bu inatla aramızda bir maraza çıkmasına sebep olacaksın.*

Mariz atmak — Dayak atmak, sopa çekmek, tokatlamak: *Haberin var mı karşımda öyle sertleşmeğe kalkma, ben adama bir mariz artım ölünceye kadar tadını unutamazsın; dayı be yan sokakta ağabiyime mariz atıyorlar.*

Mastur — Esrar serhoşu: *Sesini çıkarma, görmüyor musun herif mastur olmuş.*

Matiz — Serhoş, sızmış: *Ulan enayi sokak ortasında böyle matiz olacak ne var kalk be; sen de ama çabuk matiz oluyorsun omuzdaş.*

Maval okumak — Asılsız söz söylemek, aldatmak, kandırmak, hileye düşürmek: *Mektep medrese görmemiş ama bir maval okuyor ki hayret edersin, haniya herifin mahiyetini bilmesen sözlerine inanırsın; okuduğun maval yeter, biraz da işin doğru tarafını anlat.*

Maymun iştahlı — Sebatsız, gel geç tabiatlı, çabuk bıkan: *İyi çocuk*

hoş çocuk, fakat maymun iştahlı, hangi işe el sürse yarıda bırakıyor; ötekiler gibi bunda da maymun iştahlılık edeceksen hiç elimizi bulaştırmıyalım.

Mayası bozuk — Ahlaksız, necabetsiz, terbiyesiz, yüzsüz: *Hayır söylediğin sebeplerin hepsi yanlış, daha doğrusu bunlar ikinci derecede kalır, asıl iş mayada, herifin mayası bozuk, bunun içindir ki anlaşıp baş başa çalışamıyoruz.*

Maymun suratlı — Yakışıksız, çirkin, abus: *Sevilecek adam mı o, maymun suratlının biri, adam yüzüne baksa işi rastgitmiyecek; utansa o maymun suratile âlemin içine çıkamaz.*

Maymun gözünü açmak — Akıllanmak, öğrenmek: *Şaka maka derken maymun gözünü açtı, artık bir daha mandepsiye bastırmak imkânı kalmadı; farkında olmadan bizim maymun gözünü açmış, bize oynayacak meydan kalmamış; aşkolsun söyleye söyleye, dürte dürte nihayet maymuna gözünü açtırdın, demek bize dostluğun bu kadarmış.*

Mehtaba almak — Eğlenmek, alay etmek, istihza: *Vay roman okuyacaklara bak, süngüye davran diye koca adam bizi mehtaba aldı, kılığına kıyafetine bakıp sustuk ama laf istemedi değil; kıyıda durup sandalla gezenleri güya mehtaba aldık diyoruzya öyle değil, asıl mehtaba alınacak o akşam bizdik.*

Mektebe başlatmak — Satmak, elden çıkarmak: *Halimiz neye varacak bilmem, bugün yine iki halı mektebe başlattık; bu gidişle evin içinde ne varsa hepsini mektebe başlatmağa mecbur olacağız galiba, Allah encamımızı hayreyliye; mektebe başlatmadık nemiz kaldı ki elimizde avucumuzda olandan bahsediyorsun.*

Mekik dokumak — Süratle dolaşmak, sık sık gidip gelmek, yerinde duramamak: *Bir haftadır dükkânla ev arasında mekik dokuyorum kardeş, kiracı bir türlü para vermiyor, bugün git, yarın gel bizi savsaklıyıp duruyor; sana söylemedim mi, işin yoksa artık mekik doku, bir senede iki senede bitirirsen gene iyi.*

Melek gibi adam — Günahsız, nazik, kibar, terbiyeli, rahim, şefkatli : *Emin ol iftiradır, onu ben de tanırım, şimdiye kadar kimseye fenalık ettiğini ne gördüm, ne de işittim, melek gibi bir adam doğrusu; melek gibi adam diyip geçme, sana öyle görünür, başkasına yapacağını yapar.*

Mercimeği fırına vermek — El birliği, ittifak, ittifakla gizlice hareket, gayrı meşru cinsî münasebette bulunmak : *Çoktandır ikisi arasında bir şey olduğu anlaşılıyordu ama, mercimeği fırına ver-*

diklerini işitmemiştim ; dünya bu, sen burada fazilet ve ahlak dersine girişirsin, ötede onlar mercimeği fırına verirler, ne demeğe hakkımız var ; beceriksiz dediklerimiz mercimeği fırına verdikten sonra ötekilerin yapacaklarını tasavvur et.

Mermer gibi — Sert, mütehammil, mukavim, merhametsiz, duygusuz : *Gidip mermer gibi adama müracaata mecbur olduk, artık ne vaziyete düştüğümüzü var kıyas eyle ; istediğin kadar çarpın, çırpın, feryat et, o karşında mermer gibi duruyor, hiç böyle insana şimdiye kadar tesadüf etmedim.*

Metelik vermemek — Ehemmiyet vermemek, itibar etmemek, inanmamak, saymamak, aldırmamak : *Kibirden, azametten kimse yanına varamıyor, ne büyüğe, ne küçüğe metelik verdiği yok, hasılı acayip bir şey olmuş ; ben neler görmüş geçirmiş adamım biliyor musun, öyle şeylere metelik vermiyeceğimi sen de pek âlâ bilirsin ; arkadaş, kuru tehtide metelik verme, yapacağını yap.*

Meydan okumak — Sala çağırmak, davet etmek, tehtit, tecavüz, kabadayılık, : *Boyuna bakmadan hergelenin çocuğu bana meydan okumağa kalkmış, ulan bir tokatta şimdi seni yere sererim ; Dünyada kimse kalmadı da sen mi bana meydan okuyacaksın çık karşıma piç kurusu, senin anam ağlatayım da gör.*

Mezar kaçkını — Zaif, kuvvetsiz, ölü gibi : *Nedir bu hal, mezar kaçkınına dönmüşsün ; zavallıyı gördün mü, insan değil mezar kaçkını.*

Mide bulanmak — Şüphe etmek : *Hanım kim ne derse desin, bir kere benim midem bulandı, oğluma o kızı almağa cesaretim kalmadı ; canım hele biraz sabret, bunda öyle senin dediğin gibi mide bulanacak bir hal yok, her şey yolunda gidiyor merak etme ; sinek küçük ama mide bulandırır, vakıa bu mesele bir şey değil, fakat kimbilir daha neler var, mazur gör, benim midem bulandı.*

Mimlemek — Nişan koymak, bellemek, işaret etmek, kin tutmak : *Zinhâr dediğini yapmağa kalkışma, sonra mimlenirsen bir daha temizlenemezsin ; orada aldırmamış göründüm ama, doğrusu o sözü mimledim, artık bir daha unutmam.* Bu tabir «Mim koymak» suretinde de kullanılır «Mecellei Umuru Belediye» nin berinci cildinde mimarbaşılık ile şehreminliğinin birleştirilerek bir «ebniye idaresi» teşkiline dair tezkerei maruzadan bahsedilirken deniliyor ki, İkinci Abdülhamit devrine gelinciye kadar bu gibi muharrereta tarih ve imza koymak âdet değildi. Hatta tezkerei samiyelere yanlız «mim» konulurdu. Bir şeye mim koymak

ve mimlemek tabirlerinin de bundan çıkmış olması melhuzdur. [Mecellei Umuru Belediye, birinci cilt, Osman Nuri, S. 983]

Minder çürütmek — Yerinden kalkmamak, kalmak istememek, tembellik, taciz, yapışkanlık : *Sade o mu kusuru, koca karı bir kere mindere oturunca minder çürütmeyince kalkmaz; sabahtan akşama kadar minder çürütecek ne var, kalk, biraz dolaş, hava alır açılırsın; işin gücün evin içinde minder çürütmek, herkes senin gibi olsa bütün işler dururdu.*

Minder sermek — Yerleşmek, yerinden kalkmamak, benimsemek : *O da oraya minder serdi, Allah kısmet edince kul mani olamıyor; maşallah sen de minderi serdik, rahata kavuştun.*

Misafir tohumu — Meşru olmıyan çocuk, piç: *Ne yapıyorsa daima babasının zararına yapıyor, misafir tohumu olacak ki hayrı hiç dokunmuyor.*

Mıhsıçtı — Hasis, tamahkâr, pinti: *Az tamah çok ziyan getirir, sen bu mıhsıçtılığı bırakmazsan bu gibi hadiselerle sık sık karşılaşırsın; hiç ummazdım, meğer ne mıhsıçtımış, hayret.*

Mıhlamak — Bıçak ve çakı ile vurmak, bıçak, çakı veya kama saplamak: *Geçen akşam Tophanede deli Hurşit kuru Yakubu iki yerinden mıhlamış, haberin var mı; kırdığın koz bini geçti alimallah mıhlar canını alırım.*

Mışıl mışıl — Rahat, endişesiz. habersiz, masumane: *Çocuk mışıl mışıl uyurken dokunmak istemedim, biraz sabredersen şimdi uyanır, o zaman çıkarız.*

Moruk — İhtiyar erkek: *Bizim moruk bir türlü razı olmıyor; moruğun ölmesini bekliyorsan onun hiç göçmeğe niyet ettiği yok.*

Mortiyi çekmek — Ölmek, göçmek: *Dün gece uzun Ziya pırtlak Mahmudu mıhlamış, hastahaneye götürürlerken oğlan mortiyi çekmiş; galiba senin ihtiyar mortiyi çekecek.*

Mum olmak — Yumuşamak, inadı terketmek, uysallık: *Meğer adam mum olmuş, biz kendisile uğraşacağımızı sanırken o hemen dediğimizi kabul etti; bir uğra oraya, bak seni mum etmezlerse ben birşey bilmiyorum.*

Mum etmek — Yumuşatmak, düzeltmek, ıslah etmek: *Karışma sen, ben onu mum etmenin yolunu bulurum, hiç merak etme; güleyim bari, seni de mum ettiler ha; yaygarayı koparma, dur biraz, seni mum etmenin çaresini bilirim.* Bu tâbir «muma çevirmek» suretinde de kullanılır.

Mum gibi — Doğru, şaşmaz, dürüst: *Görsen şaşarsın, mum gibi bir adam, fakat neylersin ki, hasta, iş başına geçecek halde değil;*

şüphe edecek adam değil, mum gibi, pek âlâ itimat edebilirsin.

Mum yapıştırmak — Bellemek, nişan koymak, unutmamak, daima hatırda tutmak: *Sen buna mum yapıştır, elbette birgün senden acısı çıkar; benim mum yapıştırdığım şeylerden sana ne?*

Muslukçu — Hırsız, yankesici: *O da muslukçuluğa başladıysa vay haline, artık sık sık kodesi boylar; muslukçuluktan baş kaldırdığı yok ki polis yakasını bıraksın.*

Muşmula olmak — Gevşemek, ihtiyarlamak, işe yaramamak: *Şunlara bak, muşmulanın yanında genç kız çöplükte açmış güle benziyor; muşmula oldun hâlâ gözün çapkınlıkta.*

Nabza göre şerbet vermek — Mülâyim hareket etmek, gönül yapmak, herkesle hoş geçinmek, mizaçgirlik: *Dikine gitmekle ne kazanırsın, bilakis herkesin nabzına göre şerbet verirsen işini yürütür, muvaffak olursun; doğru söylüyorsun ama herkesin nabzına göre şerbet vereceğim diye dalkavukluk edemem.*

Nalları atmak — Ölmek: *Hoyvanlar nalları atınca bizim de elimiz, ayağımız kurur; hayvanların nalları atması birşey değil, az daha diz de gidiyorduk.* Bu tâbir bazı defa alay yolile insanlar hakkında da kullanılırsa da en çok hayvanlar için söylenir. «Atmak» kelimesi yerinde «dikmek» mastarı getirilerek tâbirin «Nalları dikmek» şeklini aldığı da olur.

Nanay — Yok, boş: Mangiz nanay.

Nane molla — Tiryaki kıyafetli, beceriksiz, işe yaramaz, yavaş, ağır hareketli: *Sen bu nane mollalıkla zor iş görürsün; haydi bırak şu nane mollayı, burada onu beklemeğe kalkarsan akşam olur da yine gelmez.*

Nane yemek — Fena söylemek, fenalık yapmak, beğendirememek: *Ne nane yediğinin farkında değilsen zararını çekmeğe başlayınca aklın başına gelir; utanmaz oğlan ne nane yekdiğini bildiği halde yine ses çıkarmağa çalışıyor.*

Nazar boncuğu gibi — Tek, biricik, dikkate değer: *Fatih-Edirnekapı caddesi üzerindeki arsaların hepsine ev yapıldığı halde bilmem neden, Edirnekapısına yakın bir yerde bir arsacık nazar boncuğu gibi kalmış.*

Naza çekmek — İstiğna göstermek, ağır almak, kendini çekmek : Biz ısrar ettikçe o da naza çekti, bir türlü dediğimizi kabul etmedi; kendini bu kadar naza çekmek doğru değil dedikse de dinletemedik.

Nazı geçmek — Sözü dinlenmek, hüsnü telakki edilmek: *Teklif ettiğinizi söylemek benden, yapmak onlardan, vakıa kendilerine*

biraz nazım geçer ama, bu meselede ben de pek ısrâr edemem.

Nerde bu bolluk — (İstihza) Darlığa, yokluğa işaret: *Hayret edilecek şey, kesemde ne varsa hepsini istiyor, nerde bu bolluk be adam; denkle, sandıkla hediye olur mu, nerde bu bolluk?*

Ne oldum delisi — Sonradan gören, şımarık, görmemiş: *Söylemek istemiyorum ama haline baktıkça Rızanın ne oldum delisi olduğuna hükmettim; ayıp şey doğrusu, ne oldum delisi gibi yapacağını şaşırmış.*

Nohut oda bakla sofa — Küçük, dar, sıkıntılı, müsaadesiz: *Nohut oda bakla sofa gibi yerde o kadar kalabalık, insanın sinirine dokunuyor; iş miş diyip duruyoruz ama yaptığımız nedir sanki, nohut oda bakla sofa yerin işinden ne olacak?*

Nuh nebiden kalma — Eski, eski zamandan kalma, atılmış, modası geçmiş: *Nuh nebiden kalma âletlerle ziraat mi olur; bu nuh nebiden kalma döşemeleri nerden bulup aldınız; elimizde ne varsa hepsi nuh nebiden kalma, bunları değiştirip yeni takım düzmezsek işimizi ilerletemeyiz.*

Numara yapmak — Şantaj gösteriş: *Sabahtan akşama kadar işin gücün numara yapmak, böylelikle herkesi aldatırım sanıyorsan kendin aldanırsın; burada da numara yapmağa kalkacaksan ben yokum.*

Nursuz pirsiz — Uğursuz, meymenetsiz, kirli: *İhtiyar dediğin böyle mi olur, nursuz pirsiz herifin biri; aman o nursuz pirsizin yüzünü görmek bile istemiyorum.*

Ocak söndürmek — Harap etmek, dağıtmak, ortadan kaldırmak: *Elinden bir kaza çıkmakla hem kendi ocağını, hem kardeşinin ocağını söndürmüş oldu; o zavallıların da böylece ocakları sönüp gitti.*

Ocağa incir dikmek — Tahrip etmek, ifna ve imha, berbat ve perişan etmek, yıkmak, dağıtmak, yok etmek: *Korkuyorum, sen bu gidişle babanın ocağına incir dikececeksin, düşmanlarını güldüreceksin; kem gözden hakikaten korkmalı, malı var diye diye nihayet herifin ocağına incir diktiler; kim ister ki ocağına incir dikilsin.*

Ocağına düşmek — Yalvarmak, istirham, iltica: *Yapma kuzum, ocağına düştüm, affet beni; ha şöyle ocağıma düş de anla.*

Odun gibi — Kaba, kalın, cahil, terbiyesiz: *Başka ne umulur zaten odun gibi adamdan; gûya adı insan, fakat mübareğin kendi odun gibi, istersen bir lâf anlatmağa teşebbüs et, görürsün.*